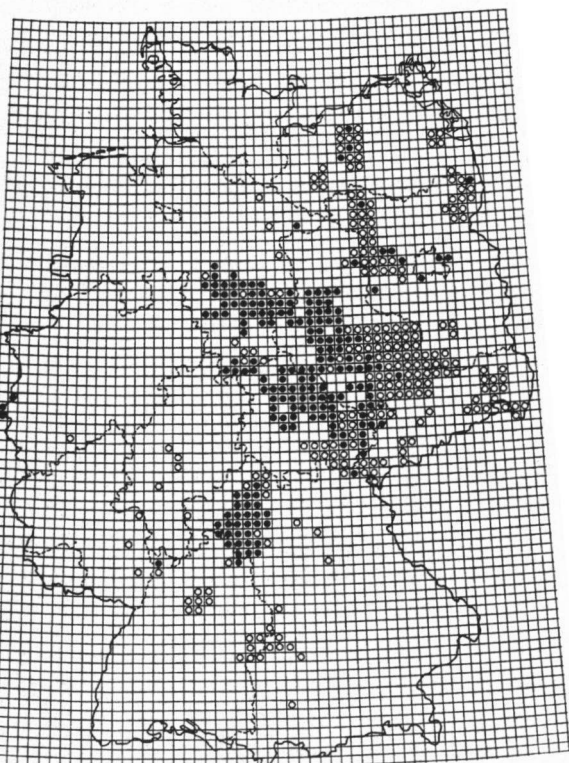

HAMSTERS VERDWINEN - HAMSTERS VERSCHIJNEN: HOE ZIT DAT?

Sim Broekhuizen

Het gaat niet goed met de hamsterpopulaties. Niet alleen in Nederland, maar in heel West-Europa. Om een goed overzicht te krijgen van de huidige stand van zaken en van de acties die zoal in West-Europa worden ondernomen om de teruggang in verspreiding en aantallen te stoppen, had het Institut für Zoologie van de Martin-Luther-Universiteit in Halle/Saale (D) op 8 en 9 november 1997 een workshop belegd over 'Grundlagen zur Ökologie und zum Schutz des Feldhamsters'.

Verspreiding van de hamster in Duitsland, vóór 1985 (cirkels) en in de periode 1985-1994 (stippen). Uit Stubbe e.a. 1997.

Als voorwerk had de onderzoeksgroep uit Halle een kaartje samengesteld met de vroegere (vóór 1985) en de huidige (1985-1994) verspreiding van de hamster in Duitsland (zie fig. 1) en een overzicht van het ecologisch onderzoek aan de hamster dat vanuit Halle werd en wordt gedaan (Stubbe e.a. 1997). Voor zover er gegevens waren, natuurlijk.

Wat de verspreiding betreft gaat ons oog, na een eerste blik op het enorme deel van het oorspronkelijke areaal waarin na 1985 geen hamsters meer werden aangetroffen, al snel naar het gebied dat aansluit bij het Nederlandse verspreidingsgebied in Zuid- en Midden-Limburg. De gepresenteerde gegevens betreffen alleen grensoverschrijdende kaartblokken en zijn klaarblijkelijk ontleend aan het hamsterrapport van Krekels & Gubbels (1996). Over het voorkomen van de hamster in Nordrhein-Westfalen stonden de auteurs bij het samenstellen van de kaart blijkbaar geen andere gegevens uit Rheinland ter beschikking: in Westfalen heeft de hamster waarschijnlijk altijd al ontbroken (Schröpfer 1984).

Reservaat

De teruggang van de hamster, die in het Duitse kaartje zo schokkend duidelijk tot uitbeelding komt, is een fenomeen van de laatste 30-35 jaar. In het voormalige Oost-Duitsland werden nog tot hal-

Ingang van een hamsterhol in een moestuin langs de Voer bij Mesch, Zuid-Limburg, oktober 1981. Foto Sim Broekhuizen

verwege de jaren '60 plaagniveaus bereikt. Al vanaf 1967 echter liepen de aantallen in Sachsen-Anhalt snel terug, getuige de terugloop van het aantal vachtjes dat daar werd opgekocht. Ook in Nederland werd door Van Mourik (1962) al in het begin van de jaren '60 een sterke daling van het aantal hamsters geconstateerd, zij het dat het verspreidingsgebied in Nederlands Limburg toen nog geen inkrimping liet zien. Van Mourik (op. cit.) adviseerde, naast een beter toezicht op het los laten lopen van honden en een verbod op het los laten lopen van katten, het inrichten van een hamsterreservaat. Met dit advies is toen niets gedaan. Het werd daarom opnieuw naar voren gebracht door Smit & Van Wijngaarden (1981) in hun overzicht van de bedreigde zoogdieren in Europa, dat ook al in 1976 was verschenen als rapport van de Europese Gemeenschap. Smit & Van Wijngaarden weten de enorme achteruitgang van de hamster mede aan de mechanisatie en de schaalvergroting in de landbouw.

Ook met dit herhaalde advies werd niets gedaan. Mogelijk speelde in Nederland daarbij een rol dat Pelzers (1982) bij zijn onderzoek naar de verspreiding van de hamster in Midden-Limburg geen afname van het verspreidingsgebied vond en op grond van zijn waarnemingen geen uitspraak durfde te doen over de ontwikkeling van de aantallen. Hij zag ook niet zozeer de toenmalige landbouwmechanisatie als een bedreiging voor de hamsterstand, maar, naast loslopende honden en katten,

vooral de verandering van het grondgebruik; het omzetten van graanvelden in weiden, industrieterreinen, woongebieden en wegen.

Dynamiek

Wat bij verschillende in Halle gepresenteerde inventarisaties opviel, was de dynamiek in de verspreiding. Een deel van de inventarisatieblokken die bij de ene opname door hamsters werden bewoond, bleek bij een volgende opname verlaten en andersom. Dit beeld komt ook naar voren bij de recente hamsterinventarisaties in Zuid-Limburg (Van Noorden e.a. 1997). Ten dele hangt dat samen met de vruchtwisseling op de diverse percelen: hamsters zoeken na de winterslaap klaarblijkelijk steeds weer de velden op die dan weer de voor hen meest geschikte gewassen dragen. Hoe doelgericht ze bij dat zoeken te werk gaan en over welke afstanden ze zich daarbij verplaatsen, daar is weinig kennis over. Lokale foerageertochten kunnen tot afstanden van 500-700 meter gaan (Grulich 1978), maar dat is natuurlijk iets anders dan het echt verplaatsen van de verblijfplaats.

De geconstateerde dynamiek in de verspreiding kan voor een deel ook schijn zijn. Een deel van de hamsterburchten kan zich ten minste tijdelijk in vegetatiestructuren bevinden waarin de bewoning minder goed te vinden is dan op de pas gemaaide graanvelden. Aanwijzingen daarvoor werden o.a. gevonden door Gubbels e.a. (1994). Ook in dat geval blijft de vraag naar de mate en de afstand van de verplaatsingen overeind. Misschien is dat wel verder dan we denken, al is het in dit kader opmerkelijk dat er weinig doodgereden hamsters worden gevonden. Maar wellicht is de hamster daarvoor al wel te zeldzaam geworden.

Migratieonderzoek

Schijn of werkelijkheid, het lijkt de hoogste tijd dat dit gat in onze kennis van de bewegingen van de hamsters wordt opgevuld, wil daar bij het beschermingsbeleid in Limburg op een goede manier op kunnen worden ingespeeld. De spaarzame nederlandstalige literatuur help daar niet bij. Glas (1961) schrijft: 'Over eventuele migraties van het dier zijn we niet ingelicht' en 33 jaar later schrijven Gubbels e.a. (1994): 'Ons rest echter nog steeds de vraag waar de dieren blijven die wel door grondbewerkingen uit hun zomerburchten worden

verdreven. Vooralsnog moeten we het antwoord schuldig blijven'.

Migratieonderzoek bij hamsters zal zeker geen sinecure zijn. Dieren zullen daarvoor gevangen en individueel gemerkt moeten worden. Het duitse onderzoek heeft aangetoond dat hamsters bij de burchten redelijk goed met inloopvalletjes te vangen zijn, maar dat kost toch de nodige tijd. Individueel markeren kan op verschillende manieren, maar de voorkeur hebben natuurlijk manieren waarbij de dieren niet opnieuw hoeven te worden gevangen om gecontroleerd te worden. De meest voor de hand liggende methoden zijn het met een halsbandje aanbrengen van een zendertje - in Duitsland wordt dat met succes gedaan - of onderhuids inbrengen van een transpondertje. Dit is een klein glazen staafje van ca. 2 mm dik met daarin een individueel gecodeerd chipje en een afgestemd spoeltje van koperdraad. Met een uitlezer, die gedurende korte tijd een elektromagnetisch veld produceert, kan de code zichtbaar worden gemaakt. Door zowel in het voorjaar als in het najaar dieren te merken en gemerkte dieren terug te

De hamsterpopulaties in Europa vertonen grootschalige schommelingen, hamsters komen en gaan. Om de hamster voor Nederland en België te behouden is onderzoek naar zijn ruimtelijke verplaatsingen in relatie tot het grondgebruik hard nodig. *Foto Rollin Verlinde*

vangen, kan een beeld van de verplaatsingen, dan wel de plaatstrouw worden verkregen. In principe zou het terugvangen niet hoeven als een uitlezer, voorzien van de mogelijkheid de geregistreerde gegevens op te slaan, een nacht bij de hoofdingang van de bewoonde burcht verdekt kan worden opgesteld.

Een nadeel van het onderzoeken van verplaatsingen door middel van het registreren van transponders is dat de reikwijdte van de uitlezer beperkt is en het daardoor veel tijd en apparatuur kost om een dier op de aanwezigheid van het merk te controleren. Dat kan met een om de nek gehangen zendertje aanmerkelijk sneller en zonder verdere ingrepen rond de burcht, zoals onderzoek in Heidelberg en Halle aantoonde.

Waarom al die moeite nodig is? Nu verdwijnen hamsters zonder dat we weten waar ze blijven en duiken ze op zonder dat we weten waar ze vandaan

Hol van een hamster in Zuid-Limburg, oktober 1981.
Foto Sim Broekhuizen

komen en vooral ook hoe ze er zijn gekomen. Dat betekent dat we eigenlijk in het duister tasten als we de samenhang tussen de restpopulaties willen versterken, wat één van de doelen is bij het nu - eindelijk - ingezette beschermingsbeleid. Migratie-onderzoek kost echter veel tijd en volharding en inzet van apparatuur. Het is op zijn minst spijtig dat daar vooralsnog geen capaciteit voor ter beschikking staat. Want hoeveel respijt hebben we nog, hoelang kunnen we nog vaststellen dat hamsters niet alleen ergens verdwijnen maar ook nog ergens verschijnen?

Literatuur

- Gubbels, E.J., J.E. Gubbels, S.L.M. Gubbels-Broers & L.A.M. Backbier, 1994. De korenwöf, *Cricetus cricetus*. 1. Een eerste verkenning. Natuurhist. Maandbl. 83:164-167.
- Glas, P., 1961. De Hamster (*Cricetus cricetus* L.) in Zuid-Limburg. De Lev. Natuur, 64 (4): 77-81.
- Krekels, R.F.M. & R.E.M.B. Gubbels, 1996. Hamsterinventarisatie 1994 en soortbeschermingsplan: 1-80. Natuurhist. Genootschap Limburg, Maastricht.

- Mourik, W.R. van, 1962. De hamster, *Cricetus cricetus* (L.) in Nederland: 1-62, 18 fig. Rapport Rijksinst. voor Veldbiol. Onderz. t.b.v. het Natuurbehoud, Bilthoven.
- Noorden, B. van, J.P. Ongenae & J. Geraedts, 1997. Hamsterkartering Mergelland-West 1997. Voortgangsrapport nr 2: 1-18. Rapport Prov. Limburg, Maastricht / Publicatie 104 Dienst Landelijk Gebied, Utrecht.
- Pelzers, E., 1982. De verspreiding van de hamster (*C. cricetus* L.) in Midden-Limburg: 1-31. Rapport Heemkundevereniging "Roerstreek", Odiliënberg.
- Schröpfer, R., 1984. Feldhamster - *Cricetus cricetus* (Linnaeus, 1758): p. 181. In: Schröpfer, R., R. Feldmann & H. Vierhaus: Die Säugetiere Westfalens. Westfälischen Museum für Naturkunde, Münster.
- Smit, C.J. & A. van Wijngaarden, 1981. Threatened Mammals in Europe: 1-259. Suppl. Handbuch der Säugetiere Europas. Akad. Verlagsges., Wiesbaden.
- Stubbe, M., K. Seluga & A. Weidling, 1997. Bestandssituation und Ökologie des Feldhamsters *Cricetus cricetus* (L., 1758). Tiere im Konflikt, 5: 1-60. Martin-Luther-Universität, Halle-Wittenberg.